

Eric de Kuyper

werd als enige Nederlandstalige
auteur genomineerd voor de
Europese Literatuurprijs met
De hoed van tante Jeannot (4e druk 1991).

Lees nu zijn

Dag stoel naast de tafel

Kroniek van het dagelijkse
(120 blz., f 24,50)

Een boek waarin het geurt naar het
dagelijkse leven en de stem en de
toon van Aan zee en De hoed van tante
Jeannot te herkennen zijn.

IN DE BOEKHANDEL
UITGEVERIJ SUN

Michel van Nieuwstadt

schreef

Rondom het dierenpark

Abdij-journaal
(200 blz., f 29,50)

Lyrisch dagboek van een zoektocht
langs Nederlandse abdijen.
Beleef mee de sereniteit van
het monnikenbestaan, de sacraliteit
van de taal, het ritme van de getijden
en de bijna mythische
vertroosting van de psalmen.

IN DE BOEKHANDEL
UITGEVERIJ SUN

Verschenen:

KORTSLUITING

Het technisch vernuft, maar ook de markt-
blindheid, de dromen, de interne gevechten,
de megalomanie, de Japanfobie, de misslagen,
de chaos, de neergang, de struggle for life.
Kortom: hoe PHILIPS zijn talenten verspilde.
Een opzienbarend boek van Marcel Metz.

352 blz., geïll., f 39,50, bij uw boekhandel

UITGEVERIJ SUN

Faculteit Soc. Wet.
Bibliotheek
Wassenaarseweg 52
2333 AK Leiden

COMENIUS

Het premature kind

**Wetenschaps-
pedagogiek**

**Determinanten van
het onderwijsniveau**

wetenschappelijk
tijdschrift voor
democratisering van
opvoeding,
onderwijs, vorming
en hulpverlening

OPMERKELIJK! SPRAAKMAKEND!

DE STAAT VAN NEDERLAND

Nederland en zijn bewoners.

De opmerkelijke feiten en hun samenhang.

10.000 ex.!

'Uitverkoren', *Vrij Nederland*.

'Een must voor elke krantenlezer'.

'Onontbeerlijk voor ieder die nog over maatschappelijke problemen mee wil praten'.

'Nuchter relaas tegen borrelpraat'. 'Tot het laatste moment is de actualiteit verwerkt'. 'De charme van dit boek is dat het barstensvol feiten staat en toch niet verveelt'. 'Met hardnekkige mythen wordt afgerekend' Pieter Broertjes in *De Volkskrant*.

256 blz., f 29,50
IN DE BOEKHANDEL
UITGEVERIJ SUN

Inhoud

Hoofdartikelen

- Joke van der Zwaard*
109 Het cultuurverschil als achterstandsprobleem. Achtergrond en perspectieven van opvoedingsadvisering aan Turkse en Marokkaanse moeders
- Ben Hövels en Ben van Onna*
126 Op weg naar volwassenheid. Huidig onderzoek op het gebied van onderwijs en arbeid
- Bernard Kruithof en Ernst Mulder*
142 Natuurlijk, dus christelijk. Nederlandse gereformeerden en de reformpedagogiek

Besprekingsartikel

- Wouter Pols*
155 Filosofie van de pedagogische wetenschappen. Metapedagogiek versus protopedagogiek. Bespreking van en kanttekeningen bij S. Miedema en G.J.J. Biesta, *Filosofie van de pedagogische wetenschappen* (Leiden 1989)

Discussie

- Gert Biesta en Siebren Miedema*
165 De perspectivische bijdrage van de wetenschapsfilosofie aan de pedagogische wetenschappen. Reactie op Wouter Pols, 'Filosofie van de pedagogische wetenschappen. Metapedagogiek versus protopedagogiek'

- 176 *Rein de Wilde*
Reactie op 'Intellectuelen en politiek' van Nauta en Pels 1
- 184 *Gerard de Vries*
Intellectueel in eigen land. Reactie op 'Intellectuelen en politiek' van Nauta en Pels 2
- 191 *Lolle Nauta*
Antwoord aan De Wilde en De Vries 1
- 196 *Dick Pels*
Het wereldse van intellectuelen. Antwoord aan De Wilde en De Vries 2
- 202 *Guy Widdershoven*
Wetenschapsonderzoek en pedagogiek. Reactie op Gert Biesta en Siebren Miedema, 'Wetenschapspedagogiek'

Buitenlandse bladen

- 207 *Arie Olthof*
School effectiveness and School Improvement. An International Journal of Research, Policy and Practice

Besprekingen

- 211 *H.C.M. Michielse*
Bespreking van R. Neij en E. Hueting, *De opbouw van een sociaal-agogische beroepsopleiding 1899-1989* (Zutphen 1989)
- 213 *Bob Carlier*
Bespreking van L. Ligthart, K. Gill, F. de Keyser en R. Clarijs ed., *Jongeren en AIDS. Tussen weerstand en uitdaging* (Amersfoort en Leuven 1989)
- 215 *Barbara de Jong*
Bespreking van Saskia van Oenen, *Meesterschap en moederschap. Teksten van Jan Ligthart en tijdgenoten als onderwerp van vrouwenstudies-pedagogiek*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 1990)

218 *Sjoerd Karsten*
Bespreking van J.W. van Dijk, *Het socialisme spant zijn gouden net over de wereld. Het kunst- en cultuurbeleid van de SDAP*. Dissertatie Universiteit van Amsterdam (Montfoort 1990)

220 *René van der Veer*
Bespreking van J. Valsiner, *Human development and culture. The social nature of personality and its study* (Lexington, Mass. 1989)

221 *Carol van Nijnatten*
Bespreking van G. van der Laan, *Legitimatieproblemen in het maatschappelijk werk* (Utrecht 1990)

223 **Uit andere tijdschriften**

mocratische beweging, zeker in Nederland, nooit tot een sluitend of gesloten wereldbeeld is gekomen. Opvattingen over staat, cultuur, opvoeding en onderwijs zijn onder de sociaal-democraten nooit tot zelfs maar een rudiment van een systeem uitgekristalliseerd. Dat is ook niet verwonderlijk omdat deze beweging (anders dan de marxistische ideologie en haar eigen apologetische geschiedschrijving willen doen geloven) geen uniform subject is met één vaststaande ideologie. Ik heb zelf eens naar voren gebracht dat het veel vruchtbaarder is de socialistische beweging te zien als een historisch begrensde ruimte die doorkruist of bezet gehouden wordt door groepen met uiteenlopende taal en verwachtingen die met wisselend succes op elkaar inwerken.

In de tweede plaats lijkt het mij moeilijk om een antwoord te geven omdat uit de voorafgaande hoofdstukken duidelijk is geworden hoe diffuus of pluriform het beleid wel was. Op welk beleid slaat de vraag dan? Je kan hoogstens binnen de sociaal-democratische beweging spreken van een dominant patroon van waarden en normen, dat doorwerkt in de beslissingen waarvoor sociaal-democraten geplaatst worden. In dat normen- en waardenpatroon is de spreidingsgedachte steeds prominenter geworden. Dat laat het proefschrift van Van Dijk goed zien. Een verklaring daarvoor geeft zij helaas niet. Maar dat is ook zeer moeilijk.

René van der Veer
De culturele verscheidenheid van het denken over opvoeding. Bespreking van J. Valsiner, **Human development and culture. The social nature of personality and its study** (Lexington, Mass. 1989)

De Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog Valsiner is voor de trouwe lezer van *Comenius* geen onbekende. In 1988 was het winternummer gewijd aan een bespreking van zijn visie op opvoe-

ding en kinderlijke ontwikkeling. Valsiner ziet de kinderlijke ontwikkeling als een proces dat grotendeels sociaal tot stand wordt gebracht en dat dientengevolge in verschillende culturen zeer divers kan verlopen. Elke cultuur effent zijns inziens de weg voor specifieke, eigen ontwikkelingsverlopen en dientengevolge hebben uit spraken over ontwikkeling en opvoeding slechts een beperkte geldigheid. In zijn jongste boek, *Human development and culture*, zet de auteur zijn theoretisch model nog eens uiteen en geeft hij een boeiend overzicht van de culturele diversiteit van opvoeding en ontwikkelingsfenomenen. De waarheden van de 'westerse' ontwikkelingspsychologie en opvoedingswetenschap blijken niet meer dan een randverschijnsel in een sociaal-cultureel zeer verscheiden wereld.

In de eerste drie hoofdstukken van zijn boek schetst Valsiner zijn visie op ontwikkeling en opvoeding. Het blijkt dat hij een sociogenetisch model voorstaat, waarbij auteurs als Baldwin, Royce, Mead, en Vygotskij zijn inspiratiebron vormen. Kerngedachten bij Valsiner zijn 1) dat gelijksoortige opvoedingsresultaten langs geheel verschillende weg bereikt kunnen worden (het principe van de equifinaliteit); 2) dat de ontwikkeling van het kind principieel onvoorspelbaar en niet causaal verklaarbaar is (de kinderlijke ontwikkeling als open systeem); en 3) dat derhalve traditionele onderzoeksstrategieën te kort schieten. In de volgende hoofdstukken van zijn boek illustreert Valsiner deze kerngedachten aan de hand van talrijke voorbeelden uit de opvoedingspraktijk van voor ons exotische culturen.

In hoofdstuk 4 schetst Valsiner de sociale niche van de kinderlijke ontwikkeling. Vanuit een consequent transcultureel perspectief analyseert hij verschillende huwelijksvormen als monogamie, polyandrie, polygynandrie, en polygamie en hun invloed op de socialisatie van het kind. De veel voorkomende praktijk van het uitbesteden van kinderen – vaak op economische gronden – wordt behandeld en de auteur relateert de aandacht die door gehechtheidstheoretici wel is gegeven aan een exclusieve band van het kind met een of twee personen. Gehechtheidstheoretici zijn wellicht – mogelijk doet zich hier de psychoana-

lytische oorsprong van het onderzoeksprogramma nog gelden – te zeer gefixeerd op het westerse kerngezin. Terecht merkt de auteur op dat in veel culturen 'expanding children's relationships with other people, rather than maintaining their attachment to a limited number of primary care givers, is an asset from which children may benefit as adults and from which their parents may benefit in old age'.

In de hoofdstukken 5 en 6 schetst Valsiner de sociale organisatie van zwangerschap, bevalling, en het eerste levensjaar van het kind. Een fascinerend scala van culturele opvoedingsvarianten passeert de revue. Zo blijkt de zindelijkheidstraining in sommige Afrikaanse culturen al in de leeftijd van twee à drie weken aangevat te worden (via een methode die elementen van klassieke en operante conditionering in zich combineert) en is het kind na vier tot zes maanden volledig zindelijk. De westerse overtuiging – die overigens enige decennia geleden heel anders luidde – dat een dergelijke vroege zindelijkheidstraining neurologisch onmogelijk of psychisch schadelijk is, blijkt niet meer dan een cultureel bepaald geloofsartikel. Ook Valsiners overzicht van de verschillende historische en eigentijdse varianten om kinderen te bakeren leidt tot een soortgelijke conclusie: geen van de varianten valt a priori te prefereren en langs geheel verschillende weg leidt elk ervan tot een bevredigend ontwikkelingsresultaat.

De hoofdstukken 7 en 8 handelen over de peuter en het schoolgaande kind. Wederom laat Valsiner zien hoe de volwassenen in een bepaalde cultuur specifieke contexten creëren waarin de ontwikkeling van het kind als het ware vanzelf leidt tot een cultureel volwassenheid. Op instructieve wijze laat hij bijvoorbeeld zien hoe de school een socialiserende invloed uitoefent die soms haaks staat op de invloed van de gezinsopvoeding (bijvoorbeeld bij de Cree-indianen) en er soms zeer goed mee spoort (bijvoorbeeld in Japan).

Het laatste hoofdstuk, tenslotte, handelt over de adolescentie in verschillende culturen. De auteur laat zien hoe de ontluikende seksualiteit in verschillende (sub)culturen in uiteenlopende ba-

nen geleid wordt en argumenteert dat een westers verschijnsel als rebellie tegen de ouders het onvermijdelijk resultaat is van een bepaalde opvoedingspraktijk.

Leidt Valsiners overzicht nu tot de radicale conclusie dat opvoeding er in wezen weinig toe doet omdat vele wegen naar Rome leiden? Uiteraard niet. Ten eerste moet de opvoeding binnen een specifieke cultuur acceptabel zijn (observatie van de ouderlijke geslachtsgemeenschap is in Nederland ongebruikelijk en haast reden de kinderen aan de ouderlijke macht te onttrekken, maar geldt in andere culturen – zoals Valsiner laat zien – als vanzelfsprekend); en ten tweede accepteert ook Valsiner in zijn model dat de opvoedingsvarianten binnen bepaalde (ruime) grenzen variëren. Wel wijst zijn fascinerende boek erop dat veel van de door westerse onderzoekers vastgestelde wetten en opvoedingsadviezen een zeer beperkte geldigheid hebben. Nadrukkelijk waarschuwt de auteur er tegen westerse varianten over te laten aan de culturele antropologie: het is het denken over opvoeding en ontwikkeling van de pedagoog zelf dat hij fundamenteel wil relativeren. Zoals de auteur zijn boek besluit: 'Life is a difficult road on which the developing person proceeds, assisted by the society, to construct his or her own life course that brings with it both happiness and sorrow, tragedy and comedy. Perhaps our understanding of how other human beings in other societies deal with issues similar to ours can help us lead our lives in a more humane way'.

Carol van Nijnatten
 Bespreking van G. van der Laan,
**Legitimatieproblemen in het
 maatschappelijk werk**
 (Utrecht 1990)

Het maatschappelijk werk mag zich de afgelopen jaren in een zeer negatieve aandacht verheugen. Alhoewel de kruisocht tegen het maatschappelijk werk in Nederland niet met zoveel elan wordt ondernomen als in Engeland, is het vak in de verdiging gedrukt.